

SLAVICA PAVLIČ

VZGOJNO IZOBRAŽEVALNO DELO V PARTIZANSKIH ŠOLAH NA SLOVENSKEM

Vzrokov, da je slovensko šolstvo v času NOB dobilo nove, zdrave temelje in da se je tako hitro organiziralo, ni iskati v začetku leta 1941, ampak veliko let prej. Slovenski napredni učitelji so se združevali v Klubu prijateljev vaške kulture in leta 1936 pri Učiteljskem pokretu, katerega delo so usmerjali učitelji komunisti.¹ To je obdobje, ko je v Sloveniji delovala nacionalistična in klerofašistična propaganda. Vso resnost političnega položaja je videla Komunistična partija, ki je, že pripravljena, leta 1941 prevzela vodstvo slovenskega naroda v svoje roke, in zato je tudi slovenska partizanska osnovna šola dobila nove demokratične temelje v borbi sami.

Od okupatorjev, ki so si 11. aprila 1941 razdelili slovensko ozemlje, so bili Nemci veliko bolj pripravljeni kot Italijani in Madžari, vsi pa so imeli isti smoter: iztrebiti slovensko ljudstvo, utrditi te, zanje obmejne pokrajine, s svojim narodnim jedrom in enkrat za vselej spremeniti vsaj zunanji videz tako, da ne bo več pričal o slovenski avtohtonosti.

Hrkati z razdelitvijo slovenskega ozemlja se je spremenilo tudi šolstvo. V nemškem in madžarskem delu so šolstvo čez noč potujčili. Slovenske učitelje in profesorje so odpustili, izgnali ali zaprli, otroke pa so pričeli učiti okupatorjevi učitelji v tujem jeziku, v tujem duhu. Italijani so obljubljali, da bodo spoštovali slovenski jezik in domače šolstvo, v resnici pa so le na videz odložili urejanje teh zadev na čas po vojni — če bi seveda zmagali.

Okupator je slovenske knjige organizirano in sistematično požigal in mladino prisilil, da je morala obiskovati potujčevalne tečaje in potujčevalno šolo.

Vse to je rodilo odpor in OF, ki je bila ustanovljena 27. aprila 1941, je takoj pričela organizirati narodni odpor. V programu OF je bilo tudi poskrbljeno za slovensko kulturo, za široko

izobraževanje ljudstva, za slovensko šolo in za varovanje slovenskega jezika.

Tudi v šolah so se kmalu pokazala prva znamenja osvobodilnega gibanja. Deloma so jih prinesli otroci iz pogovorov s starši, iz prisluškovanja razgovorom odraslih, zlasti na podeželju pa so otroci tudi sami videli prve borce in skupine od samotnih poteh, ko so hodili v šolo in domov, ko so delali, pomagali v gozdu ali celo pri prenašanju in prevažanju blaga.

Že spomladi 1942 je doživljala Ljubljanska pokrajina, kamor so bile vključene Bela krajina, notranjsko in novomeško okrožje, pravo partizansko pomlad. Jeseni in pozimi, še bolj pa spomladi so se začeli množiti in krepiti partizanski odredi. Okupator se je pričel aprila umikati v večja središča, ki jih je z vso naglico utrjeval. Množili so se spopadi. Nastajalo je tako imenovano prvo osvobojeno ozemlje, kjer se je izoblikovala nova, ljudska oblast. Volili so narodnoosvobodilne odbore in si urejali življenje v skladu z gibanjem. Izvršni odbor OF, ki je prišel spomladi iz Ljubljane, je delal nekaj časa v Suhi krajini, nato se je preselil na Rog. Osvobojeno ozemlje je zahtevalo temeljna pravila, po katerih naj bi ga upravljali. Prvi dokument, s katerim je OF urejala organizacijo ljudske oblasti na osvobojenem ozemlju, je bil njen odlok z dne 17. maja 1942.² To je bil odlok o postavitvi narodne oblasti na osvobojenem ozemlju. Ob drugih ukrepih, ki so urejali življenje in delovanje, je IO OF dne 17. maja 1942 izdal tudi poseben odlok o poslovanju šolstva na slovenskem osvobojenem ozemlju:

- Čl. 1. Šolski pouk se redno nadaljuje in zaključí 27. junija 1942.
- Čl. 2. Prepoveduje se izvajanje vseh protinarodnih ukrepov bivših okupatorskih oblasti glede šolstva v katerem koli pogledu.
- Čl. 3. Šolsko vodstvo tvori celoten učiteljski zbor, ki si iz svoje srede izvoli po večinskem načelu šolskega vodjo, ki mora biti narodno neoporečen in vzoren ljudski vzgojitelj.
- Čl. 4. Šolsko vodstvo sklepa o ukrepih, ki so potrebni za poslovanje tako v upravnem pogledu kakor v pogledu pouka in vzgoje, skladno z duhom narodnoosvobodilne borbe slovenskega naroda, ki uresničuje njegove najvišje narodne cilje: osvoboditev, združitev, popolno samoodločbo slovenskega naroda in popolno ljudsko demokracijo.
- Čl. 5. Šolska vodstva morajo takoj ukreniti vse, da se v vsakem pogledu odstrani in uniči vsaka vnanja in duševna sled za okupatorskim nasiljem in njegovim vplivom (odstraniti okupatorske naslove, slike, zastave, izločiti iz učnega gradiva protinarodno snov, ukiniti učenje okupatorskih jezikov in njihovih pesmi itd.).
Šolska vodstva morajo takoj s posebnimi nagovori in pojasnjevanjem o potrebi in zmagovitih uspehih narodnoosvobo-

dilne borbe, z učenjem in prepevanjem slovenskih revolucionarnih pesmi in z lastnimi iniciativnimi vzgojnimi načini in sredstvi razviti v vsej mladini kar najbolj živo narodno zavest, ljubezen do naroda in njegovih političnih, kulturnih, posebno pa do narodnoosvobodilnih partizanskih borcev. Vsako vodstvo naj določi poseben prazničen dan za svoje šole s posebnim šolskim osvobodilnim sporedom.

- Čl. 6. Vodstvo OF bo storilo vse potrebno za gmotno stanje vseh istih ljudskošolskih vzgojiteljev, ki bodo z vnemo in pravo odgovornostjo ljudskih vzgojiteljev vodili slovensko mladino po poti narodni svobodi.

V pomanjkanju najpotrebnejših življenjskih sredstev naj se šolska vodstva za posameznike obrnejo na narodnoosvobodilni odbor v kraju šolskega vodstva za odpomoč.

Odlok je nakazoval program, ki ga je OF v bistvu ves čas upoštevala. V njem so bili poudarjeni: vsebina dela, narodnoosvobodilna zavest, pravo domoljubje, manj za zunanji organizacijski ukrepi. Kar zadeva šolsko delo, je bila torej dana usmeritev, kaj učiti, kako vzgajati. Načelno so bile zadeve jasne, potrebno pa je bilo še veliko stvarnega dogovarjanja, pojasnjevanja, usmerjanja, da bi dobila vsebina pravo podobo, da bi se hkrati izoblikovala prava metoda in da ne bi spremenili vsega šolskega dela v vulgarno propagando. Zato so bili tako zelo potrebni sestanki na posameznih šolah ali pa za več šol skupaj, kjer so razgledani aktivisti tolmačili odlok.

Organizacijsko je odlok zavrgel načelo, naj bi imenovala šolskega upravitelja ali ravnatelja neka oblast od zgoraj, temveč je prenesel pravico do izbire vodstva na kolektiv. Poudaril je kolektivno vodstvo. Tako se je izrazila velika demokracija in hrkati vera v učiteljske kolektive. To načelo se v tem boju ni več uveljavilo; na kasnejših razvojnih stopnjah partizanskega šolstva so vodstva imenovala prosvetne in upravne oblasti in še v današnji samoupravni družbi ne odločajo o šolskem vodstvu samo člani učiteljskega zbora.

Kratki odlok IO OF seveda ni nadrobno urejal nekaterih pomembnih stvari. Tako na primer je bilo v njem samo na kratko zapisano, da bo vodstvo OF skrbelo za gmotno stanje pravih ljudskošolskih vzgojiteljev. To pa ni bilo tako preprosto, saj vemo, da tega niti v kasnejših obdobjih ni bilo mogoče vedno in povsod zadovoljivo urejati.

Kakor ni bilo dvoma glede ideološke plati nove šole, glede vsebine dela, kjer so se učitelji zlahka znašli, je bilo težje govoriti o metodah dela, o oblikah poučevanja. Nekateri prosvetni delavci so menili, da je treba hkrati spreminjati tudi vse metode, ne da bi bile za drugačno delo ustvarjene temeljne možnosti.

Iz tega sledi:

1. Odlok IOOF o šolstvu je bil dotelej najnaprednejši dokument o razvoju slovenske osnovne šole, ki je postavil temelje partizan-

skemu šolstvu. Napoveduje kakovostno spremembo njene razredne vloge v slovenski družbi.

2. Doba prvega osvobojenega ozemlja je bila prekratka, da bi organizacija partizanskega šolstva dozorela. Poleg tega je bil to čas pred najhujšo okupatorjevo — roško ofenzivo, ki je prešla to območje in so jo že junija napovedovali sistematični večji vpadi sovražnih oddelkov.
3. Odlok je bil izdan proti koncu šolskega leta in ga tudi zato ni bilo mogoče povsem uresničiti. Ker je bila velika večina prosvetnih delcev na osvobojenem ozemlju usmerjena partizansko, je bilo takšno tudi njihovo šolsko delo. Zato lahko štejem skoraj vse šole tega časa za prvine novega v našem šolstvu.

To prvo obdobje v partizanskem osnovnem šolstvu, čeprav ni bilo osvobojeno ozemlje dovolj trdna, nepremakljiva enota, na kateri bi lahko stalno in brezskrbno izvajali pouk, pomeni trdno podlago za nadaljnji razvoj partizanske osnovne šole.

Drugo obdobje v zgodovini partizanskega šolstva se je začelo z letom 1943, takoj po italijanskem zlomu. Hkrati z obsežnim ozemljem je zaživel na osvobojenem ozemlju tudi na stotine šol. Na Dolenjskem in Notranjskem so bile šole že urejene, na Primorskem pa so spontano odpirali nove šole namesto dotakratnih italijanskih. Organiziranost šolstva se je utrdila, postala je bolj centralistična. Pri IOOF je bila ustanovljena upravna komisija s posebnim odsekom za narodno vzgojo in prosveto.³ Zaživele so tudi srednje šole (Črnomelj, Novo Mesto, Kočevje, Stična). Nemška ofenziva je njihovo rast le deloma okrnila. Veličina šol je nadaljevala z delom nekaj dni potem, ko so Nemci odšli. Tik po ofenzivi je bilo šolsko organizacijsko delo prepuščeno večinoma pobudi okrožnih in okrajnih odborov ter celo posameznim krajem in učiteljem. To je rodilo velike uspehe, posebno na Primorskem.

O vzgojno-izobraževalnem delu na partizanskih srednjih šolah je pisal prof. Viktor Smolej. Avtor je bil v času NOB poverjenik za srednje šole ter v monografiji podrobno prikazuje njihov razvoj od kapitulacije Italije, ko se srednje šole odpirajo na širšem osvobojenem ozemlju, pa vse do osvoboditve.

Monografija o partizanskih srednjih šolah je izšla v knjigi *Partizansko šolstvo na Slovenskem* l. 1982. in je bila nagrajena z nagrado 4. julij, ki jo podeljuje ZZBNOV Jugoslavije.

Nastanek osvobojenega ozemlja po kapitulaciji Italije je omogočil začetek načrtne organizacije osnovnošolskega pouka, ki ga je vodil oddelek za prosveto pri Upravni komisiji. Nemška ofenziva konec leta 1943 je ta proces pretrgala do februarja 1944, ko je organizacijo in vodstvo vseh vrst šolstva na osvobojenem in od NOV in PO Slovenije kontroliranem ozemlju prevezel odsek za prosveto oziroma njegov oddelek za šolstvo.

Oddelek za šolstvo je takoj po ustanovitvi začel hkrati opravljati več nalog:

1. začetek rednega šolskega pouka na osvobojenem ozemlju, na neosvobojenem pa organizacijo pomožnih oblik pouka, večerne tečaje, šolske krožke, šolske stanice, potovalne šole itd.,
2. ustanovitev čimveč rednih šol in premestitev šol iz središč zaradi nevarnosti okupatorjevih vdorov,
3. organizacijo enotnega šolstva za vso Slovenijo. Ta organizacija je združevala oddelke za šolstvo pri odseku za prosveto, pokrajinske in okrožne šolske nadzornike, na osvobojenem ozemlju pa poleg šolskih nadzornikov še referente za ljudsko prosveto. V sestavi oddelka za šolstvo je bil ustanovljen 28. novembra 1944 pedagoški svet⁴, ki je reševal šolska in vzgojna vprašanja,
4. pripravo pedagoške konference in političnih tečajev za učitelje,
5. začetek urejanja novih načel vzgojno-izobraževalnega dela, ki je obsegalo ustanovitev razrednega kolektiva,
6. demokratizacijo šole,
7. pripravo učnega načrta osnovne šole.

Tretja doba razvoja partizanskega šolstva je čas od februarkega zasedanja SNOS v Črnomlju leta 1944 pa do osvoboditve.

Z ustanovitvijo posebnih upravnih odsekov pri SNOS je dobilo tudi šolstvo svoj najvišji upravni organ, ki naj bi skrbel za organizacijske zadeve, za usklajeno delo, za načelno urejanje in nadzorovanje dela. Zaradi neprestanih spopadov z okupatorjem se organizacijska mreža v tem času ni mogla razširiti, ponekod, posebno na Dolenjskem in Primorskem, se je celo skrčila. Šolstvo se je začelo razvijati na Gorenjskem in Štajerskem, zlasti po pohodu XIV. divizije na Štajersko. Za ta čas je bila značilna skrb za urejeno in poglobljeno delo, za učiteljski naraščaj, dokončno so bile izoblikovane naloge roditeljskih svetov, v katerih ni ljudstvo s šolo samo sodelovalo, temveč je o njej tudi v resnici odločalo.

Kadar govorimo o partizanski šoli, si ne smemo zamišljati nekega šolstva z ustaljenim notranjim redom in življenjem, ki se razvija povsod enako. Življenje v partizanskih šolah se je nenehno spreminjalo. Toda te šole so rasle: od prvotnih zasilnih šol so se do osvoboditve tako razvile, da so imele že uveden redni pouk. Povsod pa vendarle ni bilo tako, saj so ta razvoj prekinjale sovražne ofenzive in začenjati je bilo trebalo vedno znova — ne samo organizacijsko in z notranjim delom. Poiskati so morali tudi nove prostore, oditi na pot po knjige in papir, in ko je bilo vse nared je spet prišel sovražnik in vse uničil. Marsikje so tako začeli dvakrat, trikrat in večkrat, z upanjem, da se bodo naposled vendarle dokopali vsaj do zasilnega pouka. Vsega tovrstnega šolstva torej ni mogoče ocenjevati z enakimi merili. Najboljše možnosti za delo so imele partizanske šole v Beli krajini, na Dolenjskem in Notranjskem, najlepše pa so jih sprejeli ljudje na Primorskem. V mnogo težjih razmerah se je razvijalo šolstvo na Gorenjskem in Štajerskem. Posamezne pokrajine so si težko pomagale, največ tako, da so pošiljale strokovno usposobljene učitelje v kraje, kjer je bilo delo najbolj oteženo. Partizanske šole, ki so delale pravzaprav brez zgledov, so se sprva poskušale približati stopnji predvojnne slovenske šole, niso pa eksperimentale, niti v notranjem

šolskem delu niti v organizaciji. Edini večji poseg v tedanji šolski sistem je bila načelna ukinitvev meščanskih šol. Lahko rečemo, da je dala partizanska šola predvojnimi oblikam šolstva le svojo vsebino, vrednote, ki so se izoblikovale v boju za osvoboditev, ki sta ga vodili OF in KP.

Spremembe, ki jih je prinesla NOB, se morda v našem življenju niso nikjer održale tako globoko, kakor na področju vzgoje. In prav vzgoja je bila poudarjena v učnem načrtu.⁵ Usmerjenost šole je bila tisto, po čemer se je partizanska šola razlikovala od nevtralne šole. Bila je postavljena v boj za osvoboditev ter je odkrito vzgajala zanjo in za boj proti okupatorju. Učitelj, ki se tu ni znašel in je morda mislil, da bo na partizanski šoli nekako skrito preživel vojna leta, se je zmotil. Ne samo odrasli, ljudska oblast, temveč tudi učenci so zahtevali, naj se jasno opredeli, in če tega ni zmož, se je moral umakniti. Učitelj je moral biti trdno opredeljen, da je lahko učencem posredoval vzgojne smotre, in biti je moral v to, kar jih je učil, tudi sam prepričan.

Nova ljudska oblast pa ni skrbela le za idejno politično in strokovno rast učno-vzgojnega kadra na osvobojenem ozemlju, temveč je storila tudi vse, kar je bilo v danih okoliščinah mogoče, da je pomagala učiteljem pri njihovem težkem delu. V ta namen so sklicevali konference, katere so vodili vidni politični in prosvetni delavci. Na eni izmed konferenc, ki je bila 6. in 7. julija 1944 v Starom trgu ob Kolpi,⁶ je spregovoril tudi Boris Zihelr kot zastopnik predsedstva SNOS, odseka za prosveto. Poudaril je, kako nujna je politična vzgoja učiteljev, in da je temu treba nameniti vso pozornost. K boljšemu uspehu naj pripomorejo tudi posebni ideološki tečaji. Dejal je, da je šola tako pomemben politično-družbeni dejavnik, da je nevtralni učitelj mrtva veja in torej prej škodljiv kakor koristen.

Učno delo v partizanskih šolah je potekalo marsikje zelo prilagodljivo. Časi niso bili taki, da bi bilo mogoče trajnejše ustaljeno delo nadaljevati, ker so se meje osvobojenega ozemlja venomer spreminjale. Zato je zmož, prebrestiti vse težave in doseči vsaj nekaj uspeha samo iznajdljiv, vztrajen čovek, ki ni togo upošteval ustaljenih navad in smeri, temveč je znal način dela in vsebino prilagajati trenutnemu položaju. Kljub vsemu temu pa je bilo treba prosvetnim delavcem pomagati, jim pustiti pri njihovem delu veliko svobode, hkrati pa nakazati smoter prihodnosti, čeprav zelo idealen in za marsikoga skoraj nedosegljiv.

Tako so med vzgojnimi smotri navedeni spoštovanje do tistih, ki so se žrtvovali za domovino, sočutje z onimi, ki so pretrpeli gorje in krivice. Učenec naj občuti in spozna pomen bojev za narodno osvoboditev, ker bo le na osvobojeni slovenski zemlji srečen njegov rojstni kraj. Občutek skupnosti z drugimi jugoslovanskimi narodi, ljubezen do bratov po krvi in jeziku. Spoštovanje do dela in delavcev. Po spoznanju dejstev v narodni državi bodo odraščajoči učenci vzljubili svojo domovino.

Poleg tega je učni načrt⁷ v posebnem odstavku še posebej poudarjal etično in narodno vzgojo. Tako je bila v prvem razredu

poudarjena čustvena povezanost otrok, ljubezen do staršev in do domovine, spoštovanje šole, tovarištvo, otroško uživanje narave, sočutje do živali, smisel za red in čistočo. Temeljne vrednote so se od razreda do razreda poglobljale, glede na otroško razvojno stopnjo in sposobnost dojemanja. To ni bil poseben predmet, z gradivom je bilo treba le pretkati redno šolsko delo. Postopoma sta se pouk in vzgoja združevala v enoto, naslonjena na posamezne primerne vzgojne zamisli. Učitelji in učenci so bili izredno povezani, neprijetnih pripetljajev je bilo zelo malo. Čeprav so bili učitelji starega kova, Vsakodnevno delo je zahtevalo temeljito poznavanje šolskega okolja, kratko in naglo sporazumevanje z ljudmi, razumevanje njihovega življenja, pa tudi globlje razumevanje učencev. Učitelji niso spoznavali učencev samo v razmerah šolskega razreda, temveč tudi v nemirnih urah, med hajkami, pri vsakdanjem delu, v nesrečah, zato so jih tudi lahko globlje razumeli.

In tako se je s spremembo objektivnih pogojev narodnega življenja spremenil tudi smoter vzgojno-izobraževalnega dela v partizanskih šolah.

Nesmiselno bi bilo govoriti, da je bila vsem predmetom namenjena enaka pozornost — saj jim tudi zdaj ni — čeprav imamo posebne predmetne učitelje. Takrat so to narekemale še posebne razmere. Poglavitna predmeta sta bila slovenski jezik in računstvo, ker sta predstavljala temelj za prihodnje šolanje teh otrok. Močno so upoštevali domoznanstvo, ker je zajemalo vso problematiko spoznavanja političnih, vojaških in družbenih razmer na osvobojenem ozemlju, nekak okvir vsega dogajanja pa je bilo prirodoznanstvo, saj so bile partizanske šole na podeželju in zato močno povezane z naravo in življenjem v njej. Otroci so veliko peli: v šoli, doma, na prireditvah, poslušali so partizanske pesmi in tudi tekmovali, kdo se bo prej naučil česa novega, kot da je pesem središče vsega novega življenja.

Vzgojno-izobraževalno vlogo pa je prav gotovo imela tudi pionirska organizacija.⁸ S pionirsko organizacijo so mladi povezovali svoje delovanje na šoli s stvarnostjo, z življenjem in bojem proti okupatorju. Temeljni nalogi pionirjev sta bili učenje in pomoč pri izgrajevanju ljudske oblasti na osvobojenem ozemlju. Lahko trdimo, da ni bilo kulturne prireditve niti v Beli krajini niti na Primorskem ali v Zgornji Savinjski dolini ali na Gorenjskem in Štajerskem, kjer ne bi sodelovali pionirji. Pionirji so se vključevali v razne zbiralne akcije, ki so imele velik vzgojni moment.

Naslednja oblika vzgojno-izobraževalnega dela je bilo tudi tekmovanje,⁹ za kar so se učenci hitro navdušili in je tekmovanje ponekod postalo ena izmed oblik šolskega dela.

Pravo organizirano tekmovanje v šolah je bilo ob triletnici OF, ko je odsek za prosveto pri SNOS dne 14. marca 1944 razpisal dvomesečno tekmovanje. Učenci in učitelji so tekmovali v posameznih, za šolsko delo zelo pomembnih zadevah, med drugimi: na kateri šoli bodo učenci kljub okviram in težavam najbolj obvlada-

li elementarno znanje, katera šola bo najbolj smotrno in najlepše uredila šolski vrt, kateri učenci bodo najboljše popisali dogodke iz NOB. Učitelji pa so tekmovali na temo, kateri učitelj bo napravil v pedagoškem in mladinsko psihološkem pogledu najbolj dovršeno učno enoto iz zgodovine NOB.

Med tekmovanjem so šolarji navdušeno pomagali zbirati najrazličnejše gradivo, s katerim so lahko pomagali partizanom. Nabirali so zdravilna zelišča, čaj, jagode, češnje, steklenice, železo in druge koristne predmete.

Nadaljnja oblika pri izboljšanju vzgojno-izobraževalnega dela je bilo ustanavljanje razrednih kolektivov.¹⁰ Razredni kolektiv naj bi pomenil nasprotje stari šoli, ki je poudarjala posameznika in njegove sposobnosti, razred pa ni bil razredna celota. Razredni kolektiv je duhovna povezava med učiteljem in učenci, ki bi omogočila družbeno življenje v medsebojno razumevalni disciplini, katere nujnost bi morali začutiti tudi otroci sami. Učenci naj bi se v razrednem kolektivu spoštovali, si med seboj pomagali, spodbujali, nudili pomoč manj nadarjenim sošolcem. Razredni kolektiv bi morali otroci čutiti in vedeti, da vsak posameznik mora poskrbeti za dobro počutje in s tem bo lažje sprejemal tudi nekoliko težjo učno snov. Tako su učenici v razrednem kolektivu čutili poleg medsebojne povezanosti tudi medsebojno odgovornost tudi za učni uspeh razreda.

Nadaljnjo demokratizacijo šole so partizanske šole dosegle z ustanavljanjem roditeljskih svetov.¹¹ Že od vsega začetka je na osvobojenem ozemlju veljala zahteva, da šola ne sme biti zaprta ustanova, temveč da mora organsko živeti z delom in stremeti za tem, da bo postala boljša in demokratična. Lahko rečemo, da je bilo ustanavljanje roditeljskih svetov na Primorskem pobuda za odlok o ustanovitvi roditeljskih svetov pri NOO na osvobojenem ozemlju, ki je bil pomemben temelj za nadaljnjo demokratizacijo šolstva. V tem odloku je zapisano, naj ljudstvo po svojih predstavnikih, prosvetnih organih oblasti in množičnih organizacijah odločilno vpliva na šolsko življenje in vzgojno delo v šoli.

Naloge roditeljskega sveta pa so, da zasleduje šolsko delo, skrbi za popularizacijo šolstva, goji tesno povezanost med šolo in ljudstvom, posreduje med starši in učitelji, da je v pomoč v vseh gospodarskih vprašanjih, ki se tičejo šole, da sodeluje pri socialni zaščiti otrok, s posebnim ozirom na otroke tistih, ki so padli v vojni.

Za vse vzgojno-izobraževalne naloge, ki so bile postavljene pred partizansko šolo in večinoma pred mlade nekvalificirane učitelje, ki so prišli proučevati brez prave predizobrazbe, pa vendar z veliko ljubeznijo do slovenskega jezika, do otrok, ki so ostali brez slovenske šole, je predsedstvo SNOS pripravilo več pedagoških tečajev¹² in pripravilo tudi okvirni program za delo v tečaju. Poučevali so: slovenščino, psihologijo, pedagogiko, posebne metode osnovnošolskih predmetov, splošno didaktiko, zgodovino in zemljepis, petje in praktične veje s šolsko mladino. Za politično vzgojo pa so skrbeli s posebnimi političnimi urami in predavanji.

Ni bilo pričakovati, da bi kratki temeljni tečaji že izoblikovali zrele učitelje, usposobljene za delo v razredu. Tečajniki so se zavedali, da je prav praktično delo tisto, kar morajo najbolje obvladati. Tečajniki so delali po delovnih enotah, spoznali pa so tudi osnovne pojmove o strnjem pouku. Postopoma so se preusmerili na čisti predmetni pouk, čeprav so jih predavatelji odvrčali od ustaljenih vzorcev. Za vse je bilo značilno, da so gradivo povezovali z osnovno idejo, niso pa je mogli dojeti toliko, da bi lahko povsem samostojno razvijali delo. Tečaji so jim dali le skromne zapiske, na njih so spoznavali resnične zglede. Učili so se od starejših strokovno usposobljenih učiteljev in sposobnih šolskih nadzornikov. Zato je bilo nujno, da so ti vsak teden spremljali delo mladih, njihove nastope in se z njimi pogovarjali.

Pri vseh teh pomanjkljivostih pa je eno gotovo: tečajniki so imeli smisel za tovarštvo, za medsebojno pomoč, nekak kolektivni duh. To jim je pomagalo, da so se v kritičnih situacijah hitreje znašli. Prav gotovo pa jim je bilo v veliko zadovoljstvo, da so otroci zelo radi hodili v šolo in da so starši imeli veliko zaupanje v partizansko šolo. Saj bi brez požrtvovalnosti ljudstva bila partizanska šola nemogoča.

Za poglobljanje izobraževalnega in vzgojnega dela v šolah je odsek za prosveto pokrajinskega odbora OF za Slovensko Primorje začel januarja 1944 izdajati ciklostiram Učiteljski list, ki je obravnaval didaktična in metodična vprašanja nove šole in je veliko pomagal mladim in pedagoško neizkušenim učiteljem. Razredni kolektiv, načela nove šole, učitelj v razredu, študij otroka, šolska disciplina in priprava na pouk — o vseh teh vprašanjih so spregovorili pisci sestavkov te prve številke učiteljskega glasila med NOB.

Drugi učiteljski list Prosveta je začel izhajati aprila 1944¹³ s podnaslovom list za šolska in učiteljska vprašanja. Avtor je pod naslovom Naloge osnovne šole v NOB objavil smernice za vzgojno in izobraževalno delo šolstva na osvobojenem ozemlju. Tu so že nakazane tiste pedagoške prvine, iz katarjih so nastali temelji povojnega šolstva. Zelo pomemben je načelni članek pod naslovom Vzgojni cilji¹⁴, v katerem je nakazana vsebina vzgojnih ciljev v naši novi stvarnosti. Na to, da je nova šola zrasla iz tisočerihih zdravih korenin preteklosti, opozarja razprava Kulturne vrednote preteklosti v službi sodobne vzgoje.

Tretji časopis, ki so ga imeli učitelji, je bil Učiteljski svetovalec¹⁵ namenjen pomožnim partizanskim učiteljem. Avtorji so obdelali tiste teme, ki so učitelju pri praktičnem delu dale največ napotkov, pomen roditeljskih svetov, metodična in didaktična vprašanja za posamezne učne predmete.

Pomen pedagoškega tiska je še večji, če upoštevamo okoliščine, v katerih je nastajal.

Na osvobojenem ozemlju ni bilo papirnic in slovstva, potrebnega za sestavljanje pedagoškega, političnega in mladinskega tiska. Vse to je bilo treba izbojevati. Že pripravljena besedila so bila velikokrat uničena zaradi sovražnikovih vdorov in bojov. Na

stotine takih in drugih »drobnih« okoliščin, za katere vedo samo tisti, ki so jih doživeli, najzgovorneje priča, koliko so žrtvovali naši narodi v NOB za to, da bi se zvišala prosvetna in kulturna raven mladine, za lepšo in srečnejšo prihodnost.

Velikokrat je težko razločevati pedagoški tisk od drugega tiska, saj je posebno med NOB ves periodični in neperiodični tisk rabil — posredno in neposredno — vzgojnim ciljem: preoblikovanju slovenskega človeka v svobodnega graditelja svoje usode, boju za resnico in pravico zatiranega ljudstva, razvijanju borbene zavesti in zviševanju izobrazbene in splošne kulturne ravni ljudskih množic.

K temu vzgojno-izobraževalnemu delu sodi prav tako mladinski tisk, ki je bil zaradi pomanjkanja učbenikov primerno šolsko berilo. Vsi pionirski in mladinski tiski¹⁶ (Mladi rod, Nov rod, Našim pionirčkom, Slovenski pionir, Gorenjski pionir, Primorski pionir, Mladi puntar, Mlada Slovenija, Mladina itd.) so prinašali zanimivo in koristno branje, v njih so bili objavljeni odlomki iz del znanih slovenskih pesnikov in pisateljev s članki o slovenskih partizanih in prispevki učencev osnovnih šol.

Prav tako kakor so bile v času NOB pred slovenski narod postavljene konkretne naloge, tako so bile pred osnovno šolo na vzgojno-izobraževalnem področju. Te so bile v glavnem sledeče: razvijati v učencu njegove produktivne sile ter njegovo samostojno in avtonomno mišljenje, da bo telesno in duševno sposoben za samostojno ustvarjanje, da bo sposoben rešiti vprašnje o svojem mestu in družbenem napredku, v določeni življenjski situaciji in borbi in da bo prežet z narodnim ponosom ter domovinsko ljubeznijo.

OPOMBE

¹ V obdobju med obema vojnama je učiteljstvo pod vplivom naprednih idej l. 1926 sprejelo t.i. Deklaracijo, s katero je bila izvršena depolitizacija strokovnega društva. Ustanovljena je bila Pedagoška centrala, ki je skrbela za strokovno izpopolnjevanje, in zatem najprej Klub prijateljev naše kulture in leta 1936 Učiteljski pokret, ki ga je usmerjala KP. Posledica tega dela je bila, da se je ob okupaciji velika večina učiteljstva priključila osvobodilnemu gibanju.

² Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovenskih narodov. Del. knj. 2. Borbe v Sloveniji 1942, Ljubljana, 1953, št. 88, str. 236

Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji. knj. 2, Ljubljana, 1964, št. 35 z dne 17. maja 1942. Odlok je objavil Slovenski poročevalec, 1. III. štr. 20 z dne 19. maja 1942.

³ Odsek za prosveto je bil ustanovljen z odlokom SNOS 13. marca 1944

⁴ IZGD, fasc. 469

⁵ Josip Dolgan, Učni načrt partizanskih osnovnih šol, SŠM, arhiv NOB, fasc. 175

⁶ Arhiv SŠM, NOB fasc. 161

⁷ Arhiv SŠM, NOB, fasc. 161 na položaju, septembra 1944. Predsedstvo SNOS, Odsek za prosveto-oddelek za šolstvo. Začasni učni načrt za prvi, drugi, tretji in četrti razred nižje osnovne šole, ki je veljaven in obvezen za vse osnovne šole na osvobojenom in po NOV in POS kontroliranem ozemlju od začetka šolskega leta 1944—45, obsega 26 strani, pripravil ga je Josip Dolgan.

⁸ Arhiv SŠM, Kartoteka šolskih kronik, podatki povzeti iz kronik šol, kjer poročajo o delovanju pionirske organizacije.

⁹ Arhiv SŠM, NOB fasc. 161

¹⁰ IZGD, fasc. 469

¹¹ Arhiv SŠM, NOB, fasc. 158, Slovenski poročevalec, leto V., ljubljanska izdaja, št. 5, v začetku aprila 1944; izdaja na osvobojenem ozemlju št. 6a z dne 1. 3. 1944. To je bil odlok o ustanovitvi roditeljskih svetov pri NOO na slovenskem osvobojenem ozemlju.

¹² Po doslej znanih in dostopnih podatkih je bilo v osmih tečajih okoli 300 mladih učiteljev, ki so dobili osnovno pedagoško izobrazbo.

¹³ 1. konferenca okrožnih referentov za ljudsko prosveto in šolskih nadzornikov v Slovenskem Primorju je bila od 19. do 21. maja 1944.

¹⁴ Arhiv SŠM, NOB, fasc. 156

¹⁵ Prav tam, fasc. 156

¹⁶ Arhiv SŠM, NOB, fasc. 175

SLAVICA PAVLIČ

EDUCATION ACTIVITY IN PARTISAN SCHOOLS IN SLOVENIJA

In difficult wartime conditions it was not unusual to find schools, in which the pupils made up for the instruction they had lost and gained new knowledge. Everywhere destroyed and deserted schools were renewed and the minimum conditions for their work were provided. They were closed down for a time until the enemy offensive was over. When the storm of war died down, the pupils and their teachers returned and continued with their work.

The special characteristic of the partisan system of education was not only the large number of schools and pupils, it was above all the new manner of conveying knowledge.

The basic principles of education and character formation were derived from the struggle of the Yugoslav people to be liberated from fascist occupying forces and from the resistance to denationalisation. Instruction had a deep class importance, and it taught the pupils the principles which gave rise to socialism.

